

Francesc Foguet i Boreu

«ATADO Y BIEN ATADO» DE LA DICTADURA A LA MONARQUÍA, DE VILANOVA I LA GELTRÚ ESTANT

«És ara quan ens cal escampar el vi
i empillocar-nos fins que ens fugi el seny,
que el tirà és mort!»
«Traduït d'Alceu», a *Cau de llunes* (1977),
de Maria Mercè Marçal

1

Amb la mort del dictador Francisco Franco, la matinada del dijous 20 de novembre de 1975, els poders locals de Vilanova i la Geltrú vinculats directament al règim mobilitzaren ben aviat els seus ressorts. El mateix dijous a la nit, l'Ajuntament i el Consell local del Movimiento es reuniren en sengles sessions extraordinàries, totes dues sota la presidència de Miquel Benavent Seguí, alcalde i cap local del Movimiento.⁽¹⁾ Entre altres decisions inconfessades, que és possible que mai no arribem a conèixer, els reunits acordaren l'enviament de telegrams de condol a l'esposa del Generalísimo, Carmen Polo, al president del Consell de Regència i al secretari general del Movimiento. Segons recollia *Villanueva y Geltrú. Semanario de Información Local*, dirigit en aquells moments per Jaume Carbonell Masip, la sessió extraordinària del Ple de l'Ajuntament del mateix dia 20 resolgué d'expressar, en nom de la ciutat, el condol oficial per la mort de Franco:

*Recogiendo el sentir unánime de la
Ciudad, que al igual que el resto de los*

*españoles, vive momentos de sentido
dolor y tristeza, que se testimonie la
profunda condolencia a la Exma. Sra.
D.ª Carmen Polo Viuda de Franco, y a
los Excmos. Sres. Presidente del
Consejo de Regencia y Presidente del
Gobierno por el fallecimiento del
Excelentísimo Sr. Don Francisco Franco
Bahamonde, Jefe del Estado Español y
Generalísimo de los Ejércitos.*⁽²⁾

Dos dies després de la mort de Franco, el setmanari oficialista *Villanueva y Geltrú*, depenent de la Red Catalana de Prensa del Movimiento, publicà en la seva edició especial del 22 de novembre de 1975 el missatge que llegí el president del govern, Carlos Arias Navarro, per ràdio i televisió, en el qual es recollia el comiat del dictador i l'herència que deixava en el rei Juan Carlos I, nét d'Alfonso XIII de Borbón: «Quiero agradecer a cuantos han colaborado con entusiasmo, entrega y abnegación, en la gran empresa de hacer una España unida, grande y libre. Por el amor que siento por nuestra Patria os pido que perseveréis en la unidad y en la paz y que rodeéis al futuro Rey de España, don Juan Carlos de Borbón, del mismo afecto y lealtad que a mí me habéis brindado, y le prestéis, en todo momento, el mismo apoyo de colaboración que de vosotros he tenido.»⁽³⁾ Amb la retòrica de la por, habitual del règim, el comunicat pòstum advertia dels perills que, desaparegut el Caudillo, es congriaven per a la «patria»: «No olvidéis que los enemigos de España y de la civilización cristiana están alerta. Velad también vosotros y para ellos deponed frente a los supremos intereses de la patria y del pueblo español toda mira personal. No cejéis en alcanzar la justicia social y la cultura para todos los hombres de España y haced de ello vuestro pri-

mordial objetivo. Mantened la unidad de las tierras de España, exaltando la rica multiplicidad de sus regiones como fuente de la fortaleza de la unidad de la Patria». Era l'ignominiós *testament polític* del Generalísimo.

El setmanari vilanoví manifestà el seu condol per la notícia de la mort de Franco en la portada de l'edició especial del 22 de novembre, parcialment preparada des de feia dies tot esperant de poder-hi estampar la data històrica: «El semanario local, como portavoz de la ciudad, se une al duelo nacional por la muerte del Jefe del Estado Generalísimo Franco, y al hacerse eco de la triste noticia eleva sus preces al Altísimo por el eterno descanso de su alma.»⁽⁴⁾ En una nota biogràfica panegírica sobre el dictador, publicada també a *Villanueva y Geltrú*, es consignava que Franco s'havia posat al capdavant del «Movimiento Nacional iniciado el 18 de julio de 1936» i que hi havia lluitat com un General, si bé «todos adivinan en él al futuro Caudillo que había de llevar felizmente a la Patria a sus más altas metas». Amb l'acabament de la guerra, Franco havia inaugurat, segons aquesta nota, una nova etapa en la història espanyola: «Franco, el estratega genial en la guerra, iba a ser, como Jefe de Estado, el hombre que había de desplegar más serenidad y energía en la lucha diaria, el Caudillo que había de pulsar con más acierto los difíciles resortes del mando de una nación.»⁽⁵⁾

II

A més de fer-se ressò de la «triste noticia», l'edició extra del setmanari *Villanueva y Geltrú* resseguia en sengles articles les visites de Franco a la ciutat i el lliurament, al Palacio del Pardo, de la Medalla de Oro de Villanueva.⁽⁶⁾ Eren dues mostres ben eloqüents de la immillorable relació que mantenia l'oligarquia socioeconòmica local amb el règim dictatorial. La dreta vilanovina visqué en felíç conniven-

cia amb el règim franquista i, versàtil i adaptable com era, la majoria dels seus membres –llevat dels irreductibles– de seguida va saber moure els fils per desvincular-se del seu passat franquista, declarar-se paradoxalment com a «apolítics» o «polítics accidentals» i, ni que sigui en les formes, reciclar-se com a demòcrates moderats *avant la lettre*.⁽⁷⁾

Durant la dècada del 1940 i 1950, Francisco Franco féu dues visites oficials i una de privada a Vilanova i la Geltrú. La primera tingué lloc el 30 de gener de 1942 amb motiu d'un viatge de Barcelona a Tarragona. Les Rambles Ventosa i Vidal eren guarnides amb domassos i banderes i un gran arc donava la benvinguda al Generalísimo. En l'encreuament amb la Rambla del Caudillo, l'esperaven les autoritats locals, el Frente de Juventudes, la Secció Femenina, Milícies locals i una bateria del Regiment d'Artilleria número 62 amb la seva bandera formada per a rendir tots els honors. A dos quarts de dotze, les sirenes de les fàbriques anunciaren l'arribada de Franco. Al pas de la comitiva, una multitud envoltà el cotxe oficial i, com ja era de consuetud, se sentien els crits enèrgics de «¡Franco!, ¡Franco!, ¡Franco!». Després de saludar les autoritats i passar revista a les tropes, el Generalísimo reemprengué el viatge cap a Tarragona.

La segona visita fou el 8 de juny de 1949. Franco feia una estada a Barcelona i aprofità l'avinentesa per desplaçar-se a Vilanova i la Geltrú per visitar la fàbrica Pirelli, del tot reconstruïda, segons deien les cròniques oficials, després de «los daños producidos por la voladura efectuada por el ejército rojo en su retirada».⁽⁸⁾ Com recordava l'alcalde franquista Antoni Ferrer Pi (1946-1969), l'Ajuntament mantingué relacions amb diverses empreses que buscaven lloc per a traslladar-se i, a manera de reclam mercantil, féu gestions perquè Franco visités la ciutat i fonamentalment la importantíssima fàbrica Pirelli.⁽⁹⁾

Com en la primera estada del dictador a la ciutat, la premsa parlava del caràcter «apoteósic» de l'esdeveniment: tota la ciutat esperava Franco al llarg de la carretera i de la Rambla Pirelli, i banderes, arcs triomfals i flors innumerables guarnien l'itinerari de benvinguda. El Caudillo fou rebut per Antoni Ferrer Pi, alcalde de la ciutat i cap local del Movimiento, «autoritats, falangistes i molt de públic».⁽¹⁰⁾ Acompanyat per l'alcalde, que li va lliurar la vara (símbol inequívoc del poder de la ciutat), es dirigí a peu a la factoria de Pirelli. Durant aquest breu passeig, respongué les aclamacions de la multitud saludant amb la mà i fent lluir el seu somriure sinistre. A l'entrada de la fàbrica, els senyors Josep Bertran Musitu, financer i consumat franquista, Carlo Terzi Fugazza, director executiu de Pirelli, i Guillermo de Azcoitia, director general, a més d'altres directius de l'empresa, el saludaren i l'acompanyaren per diferents seccions de la factoria, on els treballadors estaven al peu del canó. Acabada la visita, el Caudillo se'n va anar cap a Sitges.

La darrera estada de Franco a Vilanova i la Geltrú tingué, en canvi, un caràcter estricte privat. La tarda del 7 de juny de 1952, arribà a bord d'una faluga que el conduí des del iot Azor i que desembarcà a l'espigó que hi havia aleshores a l'escullera de llevant del port vilanoví. El dictador fou hoste del financer Felip Bertran Güell, fill de Josep Bertran Musitu (tots dos, franquistes de primera fornada), a la seva Casa del Mar, on pernoctà aquella nit. L'endemà, mig d'incògnit, viatjà a Barcelona en cotxe.

Vint-i-dos anys més tard, el 1974, l'Ajuntament de Vilanova concedí a Francisco Franco la primera Medalla d'Or de la ciutat. Les autoritats locals es proposaven d'atorgar aquest guardó a aquelles personalitats que haguessin destacat pels seus mèrits o pels serveis rellevants a la ciutat. La primera Medalla d'Or es concedia a Franco com a reconeixement

«por la dedicación de su vida al servicio de la Patria, llevándola a las más altas metas y consiguiendo para todos los españoles paz, orden y prosperidad». El lliurament tingué lloc el 16 de gener, en una audència al Palacio del Pardo, en què l'Ajuntament, presidit per l'alcalde Miquel Benavent Seguí, acompanyat pel governador civil, Tomás Pelayo Ros, i per altres membres del consistori, tots vestits de jaqué: els quatre tinents alcaldes, Emili Figueras Gispert, Miquel Ansón Alegre, Josep Raventós Oliva i Pasqual Ferrer Soler; els consellers Josep Calvet Simó, Josep M. Contreras Olià, Joan Fortuny Parés, Joan Fusté Olivella, Manuel López López, Francesc Navarro Almirall, Antoni Ruiz de Castañeda Oliva i Josep Ventosa Torrents; el secretari Antoni Ribot, i el cap de protocol de l'Ajuntament, Josep Antoni Serra Alsina. Després de la intervenció del governador, l'alcalde de Vilanova i la Geltrú adreçà al Caudillo aquestes paraules:

Excelencia: Villanueva y Geltrú, representada hoy por su consistorio, se siente orgullosa y emocionada al poder haceros entrega de la primera Medalla de Oro de nuestra ciudad.

Al igual que en aquel 8 de junio de 1949, en que su Excelencia visitó nuestra ciudad, la población entera vibra de emoción y reitera su entusiasta adhesión y cariño a vuestra persona, poniendo de manifiesto que nuestras voluntades, nuestras esperanzas y nuestros ideales siguen en la misma línea y me atrevo a decir que más fuertes y más entusiastas, si cabe, pues no en balde han pasado estos años de paz y prosperidad para nuestra Patria, sabiamente dirigida por Vos.

Con nuestra voluntad inquebrantable os repetimos de corazón que seguiremos siempre a vuestras órdenes, mi General.

L'alcalde lliurà la Medalla d'Or de la ciutat a Franco i un pergamí en què, solemnement, es deixava constància de l'acte. A continuació, en un breu parlament cerimonial, el cap d'estat i Caudillo de España recordà la seva visita a Vilanova l'any 1949 i pregà a l'alcalde que transmetés a tots els vilanovins el seu reconeixement. A *posteriori*, sense gaires ganes de fer-ne memòria, Miquel Benavent Seguí consideraria aquesta visita com a mera-ment «protocol·lària».⁽¹¹⁾

III

La mort del dictador motivà la suspensió i ajornament de tots els actes i espectacles públics que havien de tenir lloc a la ciutat durant el cap de setmana, com ara les sessions programades pel Festival de Cinema Amateur i els actes de l'homenatge a Josep Antoni Serra Alsina, cap de protocol de l'Ajuntament i popular locutor de Ràdio Vilanova, conegut sobretot com a promotor de campanyes benèfiques. El dol havia de ser absolut.

Conjuntament amb la Jefatura Local del Movimiento, l'Ajuntament de la ciutat organitzà, com a darrer tribut a Franco, la celebració d'«una solemne missa de funeral» al temple de Sant Antoni Abat el dissabte 22, a les cinc de la tarda. Les naus de l'església resultaren insuficients, si fem cas de la crònica que en feia *Villanueva y Geltrú*, per donar cabuda «a cuantos villanoveses quisieron asistir a la ceremonia», la qual fou presidida per les autoritats locals: Miquel Benavent, l'alcalde, la Corporació Municipal i el Consell Local del Movimiento. Les exèquies foren oficiades per nou capellans i el vicari episcopal del Garraf pronuncià l'homilia. Al final de la missa, es repartí als assistents «un sencillo recordatorio en el que se insertaba el mensaje del Caudillo al pueblo español».⁽¹²⁾

L'enterrament de Franco al seu mausoleu del Valle de los Caídos provocà, també segons *Villanueva y Geltrú*, una paralització total de l'activitat ciutadana: «Tanto los propios domicilios como en sociedades, restaurantes y bares, la prensa, la radio, y sobre todo la televisión acapararon la atención ciudadana consciente de su significado y trascendencia [...] merece quede registrado el respetuoso silencio, casi diríamos un inusitado recogimiento que, desde el momento en que se supo la muerte de Franco hasta su entierro, reinó en la ciudad. Ignorando los atractivos de un fin de semana con tiempo realmente bueno, calles, plazas y carreteras circundantes, impresionaban por su desolado aspecto».⁽¹³⁾ En cap moment, el setmanari local, que s'autoanomenava portaveu de la ciutat, es féu ressò de l'alegria immensa dels qui, des de feia anys, esperaven la mort del tirà i finalment podien celebrar-la.⁽¹⁴⁾ Els poders fàctics del règim, tant d'àmbit estatal com local, no perderen el temps i seguiren al peu de la lletra el guió que els havia deixat escrit el dictador.⁽¹⁵⁾

IV

Com és sabut, el 25 d'agost de 1948, el Generalísimo celebrà a bord del iot Azor una entrevista històrica amb Don Juan de Borbón, en què es començà a preparar l'educació del príncep Juan Carlos sota la tutela del règim dictatorial. En entrevistes successives, el dictador i el pare de Juan Carlos perfilaren el relleu de règim, de la dictadura a la monarquia, encara que l'un i l'altre tinguessin idees diferents, contraposades i tot, de la manera com calia dur-lo a terme. Fins al 1969, el príncep Juan Carlos mantingué contactes sovintejats amb l'administració franquista i unes relacions cordialíssimes amb el Caudillo. Tots els caps estaven ben lligats. El dictador va saber jugar molt bé les seves cartes no sols per perpetuar-se en el poder, sinó per assegurar-se la successió a

través de la perversió –d'acord amb els seus plans i interessos– de la Monarquia borbònica.

El 23 de juliol de 1969, tot passant per sobre del cadàver polític del seu pare Don Juan de Borbón, el príncep Juan Carlos fou proclamat successor del cap de l'Estat, Generalísimo Franco, a títol de rei, de manera que, amb vehemència i tot, jurà decididament els Principios del Movimiento Nacional i les Leyes Fundamentales, una mena de compendi de les disposicions legals del franquisme. Era la «Monarquía del Movimiento», com recollí en la seva portada, dos dies després, el diari monàrquic *Informaciones*.

A partir de la seva proclamació oficial com a successor de Franco, el príncep Juan Carlos intensificà la seva presència en els actes més representatius de la vida oficial del règim i multiplicà els viatges a l'estranger.⁽¹⁶⁾ Entre la mort del dictador i la pompa del seu enterrament, la proclamació del príncep Juan Carlos com a successor de Franco a títol de rei el mateix dissabte 22 de novembre, després d'una reunió extraordinària de les Corts Espanyoles, es consumà un episodi crucial per a la «cerimònia transitiva»: la institucionalització de la continuïtat del règim instaurat el 1939. El relleu de la dictadura a la monarquia segons la legalitat franquista vigent hipotecava del tot l'anomenada «transició democràtica» i, per tant, avortava d'arrel la restauració de la legitimitat republicana.

En l'àmbit local, el dimecres 26 de novembre, en el transcurs del Ple que setmanalment celebrava la corporació municipal vilanovina, s'acordà per unanimitat de palesar la seva ferma adhesió al rei d'Espanya, Juan Carlos I, en un missatge *ad hoc* a «Su Majestad».⁽¹⁷⁾ El resum de l'acord d'aquesta sessió, publicat a Villanueva y Geltrú, és d'una claredat meridiana pel que fa a la successió sancionada i sentenciada pel mateix Franco:

El Ilte. Sr. Alcalde expone el proceso de la normativa instrumentada para regular la sucesión en la Jefatura del Estado y después de decir que este objeto ha constituido una especial inquietud en el Caudillo de España, Francisco Franco (q.e.p.d.) poniéndose de relieve –una vez más– la sagacidad del insigne político desaparecido, al resolver tan acertadamente esta cuestión al recaer la sucesión en S.A.R. Don Juan Carlos de Borbón y Borbón, en cuya augusta persona concurren garantías suficientes para regir los destinos de España, extendiéndose la Presidencia en la consideración de las virtudes que en él concurren, por su tradición familiar, por la competencia demostrada en las sustituciones realizadas en la Primera Magistratura de la Nación, así como por el contenido de su mensaje con motivo de su proclamación como Rey de España, lo que evidencia la favorable acogida que ha logrado tanto en el orden nacional como en el ámbito internacional.

Por todo ello, a propuesta de la Alcaldía Presidencia, con la seguridad de recoger el sentir unánime de la población, se acuerda formular los más fervientes deseos de que su Majestad el Rey D. Juan Carlos I (Q. D. G.) tenga un dilatado, feliz y fecundo reinado –aciertos que cabe esperar de las acendradas virtudes que arraigan en su real persona– así como testimoniarle la leal y entusiasta adhesión y ofrecerle la máxima e incondicional colaboración en el cumplimiento de la alta misión que el Trono le impone.

Com a mostra de l'hagiografia que despertava l'excels finat, durant els dies posteriors a la mort del tirà, diàriament es renovaren cinc roses vermelles al bust del Caudillo que hi

havia al saló de sessions de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. L'hagiografia podia tenir també vel·leïtats poètiques d'exaltada adhesió al Generalísimo. Arran del seu enterrament, el setmanari *Villanueva y Geltrú* publicà un simulacre de composició poètica, signada per Pilar J. Fàbregas, que duia per títol «A Franco. En el dia del seu enterrament».⁽¹⁸⁾ Descartada una lectura irònica, ja que els temps no estaven per ironies, el poema reflecteix molt bé la compunció per la pèrdua del *pater*, però també la tranquil·litat dels franquistes en uns moments transcendents, perquè sabien quina era l'herència que els deixava el seu ídol mor agònicament al llit de la Clínica de la Paz de Madrid.

A la plaça d'Orient
avui hi ha el cor d'Espanya
que et dona l'últim adéu
sortit de dintre de l'ànima.

Tu has *sigut* pare per tots
i per tu tots plorem ara.
Seríem uns fills ingrats
si no ploressim al pare.

Jo t'ho dic en català
perquè és ma llengua estimada.
Espanyola com qui més,
però també catalana.

Tu has *sigut* pare per tots
i entens la meua paraula.
Les llàgrimes són ben iguals,
les d'una regió i d'una altra.

La pau que tu ens has deixat
ens dius que amb tu no s'acaba
i ens has obert el camí
per a conduir la Pàtria.

Tu que has pensat sempre amb tot
fins ens deixes un Monarca.
Ja no podia fer més
el teu amor sense valla.

Tu l'has tingut al costat.
Ell ens hi tindrà a nosaltres.
Espanya sempre endavant
Visca el Rei i visca Espanya!

V

«En el fons la monarquia espanyola és una imposició disfressada de necessitat, una impostura monumental col·locada al cim del poder constitucional amb calçador.»

Contra la monarquia (2004), de Matthew Tree

El primer missatge públic «a la nació» de Juan Carlos I Rei d'Espanya, publicat íntegrament a les pàgines de *Villanueva y Geltrú*, atorgava a la Corona –en un acte de cinisme d'una gran transcendència històrica– una legitimitat basada en «la tradición histórica, las Leyes Fundamentales del Reino y el mandato legítimo de los españoles» [sic].⁽¹⁹⁾ Amb gratitud i respecte, el nou rei situava la figura de Francisco Franco com «un jalón del acontecer español y un hito al que será imposible dejar de referirse para entender la clave de nuestra vida política contemporánea». L'enaltiment patrioticohagiogràfic de Franco era esborrador, ja que legitimava, tot legitimant-se, la Dictadura Franquista: «Su recuerdo constituirá para mí una exigencia de comportamiento y de lealtad para con las funciones que asumo al servicio de la Patria. Es de pueblos grandes y nobles el saber recordar a quines dedicaron su vida al servicio de un ideal. / España nunca podrá olvidar a quien, como soldado y estadista, ha consagrado toda su existencia a su servicio.» Com havia fet Franco el 18 de juliol de 1936, la monarquia encetava una nova etapa en la història d'Espanya com a hereva i continuadora de la que havia instaurat el dictador, però alhora amb un «esperit de concòrdia» que

venia a preparar el terreny per a l'amnistia dels botxins i el pacte de silenci segellat del 1975 ençà:

Hoy comienza una nueva etapa de la historia de España. Esta etapa que hemos de recorrer juntos se inicia en la paz, el trabajo y la prosperidad, fruto del esfuerzo común y la decidida voluntad colectiva.

La monarquía será fiel guardián de esa herencia [ço és, el llegat de Franco] y procurará mantener la más estrecha colaboración con el pueblo. La Institución que personifico integra todos los españoles, y hoy, en esta hora tan transcendental, os convoco porque a todos nos incumbe por igual el deber de servir a España.

A més d'atribuir-se la funció de cap d'Estat, segons concessió del mateix Franco, el missatge del flamant Rei d'Espanya assumia, sense cap intermediació democràtica, la funció que, més tard, li atorgaria la Constitució Espanyola de garant de la unitat de «la nación» –tal com li havia encomanat un Franco moribund, però amb les facultats mentals encara actives per signar condemnes de mort– i d'àrbitre del «sistema constitucional» –dues comeses del tot complementàries que, reinventant-se a si mateixa, la monarquia ha dut a terme amb una fidelitat absoluta fins avui. No deixava tampoc de reconèixer la importància de la resta de poders fàctics històrics: «las Fuerzas Armadas de España, ejemplo de patriotismo y disciplina» i, com a catòlic profund, de «la Iglesia». Les paraules finals anaven adreçades a legitimar la monarquia espanyola a la resta d'Europa i, de nou, a assegurar la unitat patriòtica com a objectiu prioritari:

La monarquía española, depositaria de una tradición centenaria, envía a todos los pueblos su deseo de paz y entendi-

miento, con respeto siempre para las peculiaridades nacionales y los intereses políticos, con lo que todo pueblo tiene derecho a organizarse de acuerdo con su propia idiosincrasia.

España es el núcleo originario de una gran familia de pueblos hermanos. Cuanto suponga potenciar la comunidad de intereses, el intercambio de ideales y la cooperación mutua es un interés común que debe ser estimulado.

La idea de Europa sería incompleta sin una referencia a la presencia del hombre español y sin una consideración del hacer de muchos de mis predecesores.

Europa deberá contar con España. Los españoles somos europeos. Que ambas partes así lo entiendan y que todos extraigamos las consecuencias que de ella se derivan es una necesidad del momento.

No sería fiel a la tradición de mi sangre si ahora no recordase que durante generaciones los españoles hemos luchado por restaurar la integridad de nuestro solar patrio. El rey asume este objetivo con la más plena de las convicciones.

La confirmació de Carlos Arias Navarro en el Govern i el nomenament de l'extutor reial Torcuato Fernández-Miranda com a president de les Corts i del Consejo del Reino eren la prova més evident, si en calien més, de la continuïtat del règim i la legitimació de la monarquia com el seu relleu *natural*. Entre les mesures del nou cap d'Estat, n'hi havia dues de caràcter «domèstic» que confirmaven sense complexos la fidelitat *postmortem* al dictador: Juan Carlos I atorgà el Señorío de Meirás a la vídua de Franco, Carmen Polo, i el Ducat de Franco a la seva filla, Carmen Franco Polo. La Reforma dita democràtica, no pas la Ruptura per la qual havia lluitat l'oposició d'esquerres (si més no, les seves bases) durant la resistèn-

cia antifranquista, seria dissenyada per les entranyes de la Dictadura: la instauració de la monarquia borbònica, decidida per Franco, era només el primer pas d'una obertura pseudodemocràtica sense risc i perfectament tutelada.

NOTES

- (1) Sobre Miquel Benavent Seguí, vegeu Josep Maria Ràfols, «Benavent, el Franquisme crepuscular (1969-1976)» i «Miquel Benavent Seguí, alcalde de Vilanova i la Geltrú (1969-1976)», a *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú* [Antoni Ferrer Pi, Miquel Benavent, Josep Piqué Tetas, Jaume Casanovas, Josep González i Esteve Orriols]. *La casa de la vila de 1946-1997* (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1997), pàg. 44-46 i 97-118, respectivament.
- (2) «Actualidad municipal. Acuerdos del Pleno: Péame por la muerte del Caudillo y adhesión al rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 21.
- (3) «El adiós de Franco», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 5.
- (4) «Franco ha muerto», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 1.
- (5) «1892-1975. Franco. Una vida al servicio de la Patria», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), p. 4.
- (6) Vegeu, respectivament, «Las visitas de Franco a nuestra ciudad», *Villanueva y Geltrú*, núm. 1478 (22-XI-1975), p. 4, i «La primera Medalla de Oro de Villanueva entregada al Caudillo», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 4. A doble pàgina, el setmanari vilanoví publicava fotografies de l'estada de Franco a la ciutat i del lliurament de la Medalla d'Or al dictador (cf. «Franco y Villanueva», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 [22-XI-1975], pàg. 2-3).
- (7) Vegeu, sobre la dreta vilanovina, a més del llibre de Ràfols citat en la nota 1, Antonio Francisco CANALES SERRANO, «La transició municipal, 1976-1979», a *Passatgers de la mateixa barca. La dreta de Vilanova i la Geltrú 1903-1979* (Lleida: ECD, 1993).
- (8) Durant la guerra, la fàbrica Pirelli es dedicà a la producció de material militar i patí diversos bombardeigs, ja que es trobava en una zona estratègica en què, en un mateix eix industrial, hi havia la Fàbrica de Mar, el port, l'estació de ferrocarril i altres tallers i indústries. El 21 de gener de 1939, les instal·lacions de la Pirelli vilanovina foren dinamitades per artifi-

ciers de l'exèrcit republicà en retirada, poques hores abans que entressin les primeres tropes del bàndol feixista. Tot i les versions disperses sobre la destrucció de la fàbrica Pirelli, Jaume Carbonell, oficinista de l'empresa durant els darrers mesos de la guerra, considerava que els encarregats de posar les càrregues explosives a la Pirelli eren de la ciutat i sabien que la fàbrica donava vida a moltes famílies vilanovines, de manera que optaren per sabotejar l'operació, que –segons la seva opinió– havia estat dirigida per tècnics soviètics, perquè la destrucció no fos total. Vegeu Albert TUBAU I GARCIA, *90 anys de Pirelli a Vilanova* (Vilanova i la Geltrú: Consell Comarcal del Garraf, 1993), pàg. 53, i Xavier CANALIS NIETO, *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú* (Vilanova i la Geltrú: *L'Hora del Garraf*, 2000), pàg. 56. Agraeixo a Miquel Àngel González Ayala que, a més de fer-me observacions intel·ligents a un primer esborrany d'aquest article, m'hagi facilitat les dues referències bibliogràfiques sobre la Pirelli suara esmentades.

- (9) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 89. D'altra banda, val la pena de recordar que, en la immediata postguerra espanyola, l'11 de juliol de 1939, el comte Ciano, ministre d'Afers Estrangers del govern feixista italià i gendre del Duce, visità la fàbrica Pirelli, acompanyat de diverses autoritats de la Dictadura Franquista, «en una operació de suport a la continuïtat de l'empresa italiana a Vilanova i potser dirigida a assegurar subministraments a Itàlia en cas d'entrar en guerra a Europa» (*ibidem*, pàg. 23).
- (10) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 89.
- (11) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 115.
- (12) «Del entierro de Franco a la proclamación del rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 1.
- (13) *Ibidem*.
- (14) Pocs mesos després, al març de 1976, el setmanari vilanoví apostaria, com la major part de la premsa franquista i, salvades totes les distàncies, seguint el model paradigmàtic de *La Vanguardia* barcelonina, per una «obertura» tutelada, que evités qualsevol vellèit rupturista: «La nueva situación del país, al margen de la conflictividad laboral, viene registrando los pasos previos e ineludibles para la democratización prevista y mayoritariamente deseada; etapas que parecen lentas para unos y precipitadas para otros, pero que entendemos deben ser *cautas y calculadas*, para no caer en el caos de la "portugalización". Parece ser que, a la vista de los acontecimientos, se impone cada vez más la conveniencia de una rápida *evolución pero sin ruptura*, teoría a la que van entrando hasta los mismos promotores de la segun-

da de dichas soluciones» («Villanueva, Hora 0. Prensa y apertura», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1493 [13-II-1976], pàg. 5; la cursiva és nostra).

- (15) En fer balanç de les notícies més importants del 1975, el setmanari vilanoví no deixava de destacar la mort de Franco com l'esdeveniment més important de l'any i, amb la retòrica solemne del periodisme del règim, resumia el procés de relleu institucional: «La noticia del año queda centrada en el fallecimiento del Generalísimo Franco, tras largos días de lucha contra la muerte. Se suspenden todos los actos y se celebran Misas por el eterno descanso de la figura desaparecida. Se cursan numerosos telegramas de pésame y la ciudad vive unos días de sentido y expectante duelo. Nuestro Semanario, haciendo un considerable esfuerzo, dado sus limitadas posibilidades, lanzó una edición especial al cabo de escasas horas de producirse el óbito. Asimismo, los villanoveses siguieron vivamente interesados los actos del juramento y proclamación del nuevo rey, don Juan Carlos I» («1975. Una edición especial dió cuenta del máximo acontecimiento del año: El fallecimiento del Caudillo de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1483 [3-I-1976], pàg. 7). Poc després, en el primer aniversari de la mort del Generalísimo, la *novollengua* monàrquica s'havia instal·lat plenament en el quart poder i la legitimació de la monarquia, com a hereva del règim anterior, es consumava amb tocs de cinisme i tot: «Hoy se cumple un año del fallecimiento del que fue Jefe de Estado, Generalísimo Franco. No podemos sustraernos de evocar una efeméride que marcó un hito trascendental en la historia contemporánea de nuestro país; el fin de un dilatado período de gobierno personal y inicio de una evolución hacia formas democráticas. / Al recordar la muerte del viejo Caudillo, que rigió durante 40 años el destino de los españoles, ciframos nuestras esperanzas en el nuevo orden de cosas que se está instaurando y cuyo espaldarazo definitivo lo han dado las Cortes con la aprobación de la Reforma Política» («Mirando atrás sin ira», *Diari de Vilanova*, núm. 1527 [20-XI-1976], pàg. 3).
- (16) «Proclamación del Príncipe Juan Carlos como Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 7.
- (17) «Actividad municipal. Acuerdos del Pleno: Pésame por la muerte del Caudillo y adhesión al Rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 21.
- (18) «A Franco. En el día del seu enterrament". Rincón poético», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 17.

- (19) «El mensaje a la nación de Juan Carlos I Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 3-4.

- (20) Sobre el període «transitiu» de la dictadura a la monarquia a Vilanova i la Geltrú, vegeu les aportacions testimonials de Sixte MORAL i Ramon FARRÉ, *Malgrat tot, avançàvem* (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1981), pàg. 17-84; Xavier GARCIA I PUJADES, *La transició apassionada 1975-1980. Un ecologista es confessa* (Barcelona: Fundació Roger de Belfort, 1989), especialment les pàg. 19-42, i, amb rivets revisionistes, Jaume CARBONELL MASSIP, «*Diari de Vilanova: història i memòria del periòdic més antic de la premsa estatal* (Vilanova i la Geltrú: Edicions del Garraf, 2000), pàg. 142-146. Pel que fa al procés històric general des del 1939 ençà a l'Estat espanyol, són molt suggerents les heterodoxes anàlisis de Bernat MUNIESA, *Dictadura y monarquía en España. De 1939 hasta la actualidad* (Barcelona: Ariel, 1996) i *idem*, «La transició. Tot lligat i ben lligat», *El Contemporani*, núm. 25 (gener-juny de 2002), pàg. 22-26. Una interpretació molt ben documentada i extraordinàriament reveladora del procés, focalitzat en la figura del monarca, l'ofereix Patricia SVERLO (pseudònim), *Un rei cop per cop. Biografía no autorizada de Joan Carles de Borbó* ([Lizarra:] Kale Gorria, 2002).

Froilan Franco (*)

SANTIAGO RUSIÑOL, UN TESTIMONI ESCOLAR

La precarietat de la vida dels mestres públics ha estat remarcada pel testimoniatge del nostre Santiago Rusiñol, el qual ens parla de les seves misèries materials i culturals, dels sentiments de pietat i menyspreu que despertaven els seus mestres [sic] i d'altres aspectes de la crònica negra del magisteri en el seu llibre *Quaderns d'estudi* (1916), a l'apartat "Quan jo anava a estudi". Aquests retalls de la vida d'en Rusiñol a l'escola pública s'han de situar ben bé a les darreries del segle XIX. En el món escolar, l'autoritat era la base del procés educatiu i la mateixa denominació "d'escolacaseria" indicava que el docent feia el paper

da de dichas soluciones» («Villanueva, Hora 0. Prensa y apertura», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1493 [13-II-1976], pàg. 5; la cursiva és nostra).

- (15) En fer balanç de les notícies més importants del 1975, el setmanari vilanoví no deixava de destacar la mort de Franco com l'esdeveniment més important de l'any i, amb la retòrica solemne del periodisme del règim, resumia el procés de relleu institucional: «La noticia del año queda centrada en el fallecimiento del Generalísimo Franco, tras largos días de lucha contra la muerte. Se suspenden todos los actos y se celebran Misas por el eterno descanso de la figura desaparecida. Se cursan numerosos telegramas de pésame y la ciudad vive unos días de sentido y expectante duelo. Nuestro Semanario, haciendo un considerable esfuerzo, dado sus limitadas posibilidades, lanzó una edición especial al cabo de escasas horas de producirse el óbito. Asimismo, los villanoveses siguieron vivamente interesados los actos del juramento y proclamación del nuevo rey, don Juan Carlos I» («1975. Una edición especial dió cuenta del máximo acontecimiento del año: El fallecimiento del Caudillo de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1483 [3-I-1976], pàg. 7). Poc després, en el primer aniversari de la mort del Generalísimo, la *novollengua* monàrquica s'havia instal·lat plenament en el quart poder i la legitimació de la monarquia, com a hereva del règim anterior, es consumava amb tocs de cinisme i tot: «Hoy se cumple un año del fallecimiento del que fue Jefe de Estado, Generalísimo Franco. No podemos sustraernos de evocar una efeméride que marcó un hito trascendental en la historia contemporánea de nuestro país; el fin de un dilatado período de gobierno personal y inicio de una evolución hacia formas democráticas. / Al recordar la muerte del viejo Caudillo, que rigió durante 40 años el destino de los españoles, ciframos nuestras esperanzas en el nuevo orden de cosas que se está instaurando y cuyo espaldarazo definitivo lo han dado las Cortes con la aprobación de la Reforma Política» («Mirando atrás sin ira», *Diari de Vilanova*, núm. 1527 [20-XI-1976], pàg. 3).
- (16) «Proclamación del Príncipe Juan Carlos como Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 7.
- (17) «Actividad municipal. Acuerdos del Pleno: Pésame por la muerte del Caudillo y adhesión al Rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 21.
- (18) «A Franco. En el día del seu enterrament». Rincón poético», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 17.

- (19) «El mensaje a la nación de Juan Carlos I Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 3-4.
- (20) Sobre el període «transitiu» de la dictadura a la monarquia a Vilanova i la Geltrú, vegeu les aportacions testimonials de Sixte MORAL i Ramon FARRÉ, *Malgrat tot, avançàvem* (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1981), pàg. 17-84; Xavier GARCIA i PUJADES, *La transició apassionada 1975-1980. Un ecologista es confessa* (Barcelona: Fundació Roger de Belfort, 1989), especialment les pàg. 19-42, i, amb rivets revisionistes, Jaume CARBONELL MASSIP, «*Diari de Vilanova: història i memòria del periòdic més antic de la premsa estatal*» (Vilanova i la Geltrú: Edicions del Garraf, 2000), pàg. 142-146. Pel que fa al procés històric general des del 1939 ençà a l'Estat espanyol, són molt suggerents les heterodoxes anàlisis de Bernat MUNIESA, *Dictadura y monarquía en España. De 1939 hasta la actualidad* (Barcelona: Ariel, 1996) i *idem*, «La transició. Tot lligat i ben lligat», *El Contemporani*, núm. 25 (gener-juny de 2002), pàg. 22-26. Una interpretació molt ben documentada i extraordinàriament reveladora del procés, focalitzat en la figura del monarca, l'ofereix Patricia SVERLO (pseudònim), *Un rei cop per cop. Biografía no autorizada de Joan Carles de Borbó* ([Lizarra:] Kale Gorria, 2002).

Froilan Franco (*)

SANTIAGO RUSIÑOL, UN TESTIMONI ESCOLAR

La precarietat de la vida dels mestres públics ha estat remarcada pel testimoniatge del nostre Santiago Rusiñol, el qual ens parla de les seves misèries materials i culturals, dels sentiments de pietat i menyspreu que despertaven els seus mestres [sic] i d'altres aspectes de la crònica negra del magisteri en el seu llibre *Quaderns d'estudi* (1916), a l'apartat "Quan jo anava a estudi". Aquests retalls de la vida d'en Rusiñol a l'escola pública s'han de situar ben bé a les darreries del segle XIX. En el món escolar, l'autoritat era la base del procés educatiu i la mateixa denominació "d'escolacaseria" indicava que el docent feia el paper

de representant de la societat dels adults. El concepte de mestre públic era en el centre del procés escolar, tant des del prisma intern de l'escola com de la seva projecció externa.

La doctrina del pecat original i la refutació de l'Emili d'en Rousseau era una mena de monstre per a l'ideari conservador que servia per a la perpetuació de l'estatus de privilegi de les classes rectores en relació a la convicció que les diferències de classe social eren d'origen diví, així resulten curiosos i significatius els arguments d'en Cánovas del Castillo. L'aitoritarisme era tan important a l'escola tradicional que atorgava un valor transcendental a l'ordre i el silenci entre els gairebé vuitanta alumnes que hi havia a cada aula... És clar que el xivarri devia ser més freqüent que no pas l'ordre i el silenci, així ho testimonia Santiago Rusiñol, que comenta per a la posteritat (els llibres de pedagogia l'esmenten) la labor dels seus mestres, el senyor Quim i el senyor Guni, els conductors de la seva escolarització al Masnou, el seu poble.

Del senyor Quim, en comenta Santiago Rusiñol: "De tres quarts d'edat, havia perdut quasi tots els cabells (els negres sobretot) i el millor de la dentadura, les poques peces que li quedaven se li sortien de les genives i, negres i ensenyant les arrels de capa cap, s'aguantaven gronxant-se per la mandra de caure o per la força de l'arrelat que em sospito una d'aquelles prendes que s'escurcen de vergonya i que al pobre senyor Quim li posaven les botes al descobert apedaçades amb repunt però, això sí, sempre enllustrades, sempre amb les mitges soles acabades de posar.

"Així era ell quant al físic. Tocant a la part moral, el senyor Quim estava per l'antic sistema d'ensenyança, era home de palmeta i de rigor... Pam, pam, pam. Tot seguit, il·luminu, Senyor, el nostre enteniment i voluntat perquè les coses que hem apreses (que havíem

d'aprendre en tot cas) ens serveixin per al nostre profit espiritual. I ara, anem a veure qui sap la lliçó. Gran i únic silenci sacramental, cap ni un responia. N'hi havia prou que ens preguntessin perquè aquella boca callés.

"Allà, la xerrameca havia de ser espontània i no pas moderada, amb preguntes de coses que cap de nosaltres tenia el gust de saber. [...] No recordo mai que el senyor Quim hagués quedat satisfet. De la trentena d'agenollats, penitents, mai però mai va sortir una veu que digués: aquí sóc jo, senyor Quim. Pregunti sense temor que li diré la veritat. [...] El senyor Quim havia d'enterar-nos de coses que no sabia del cert i fer-nos l'explicació en castellà, que era el que el molestava més. [...] Aquell Fleury, que n'hi havia donat de maldecaps! A voltes, al bo d'una digressió sobre els faraons o el pas de l'aigua pel Mar Roig, entrava la dona del senyor Quim a preguntar-li, a cau d'orella, si volia cigrons a l'olla o fideus fins, i del Mar Roig saltava a l'escudella i nosaltres aprofitàvem aquell *paro* de discursos per vessar tinta, tirar-nos boles mastegades i donar-nos..."

No obstant això, ens informa de l'altre mestre, el senyor Guni. "Era un mestre més, és a dir, un altre desgraciat?" D'ell afirma, per exemple: "Li perdono les interminables passejades per dins de l'escola, arrencat en fila, cantant tot el que és cantable: la taula de multiplicar, les definicions de les quatre regles aritmètiques, les oracions del catecisme i d'altres composicions amb lletra i música."

Que a Sitges –la pàtria xica i estimada d'en Santiago Rusiñol– hi havia una forta voluntat i un desig pregon de canviar l'escola pública, ens ho demostra en Miquel Utrillo i Morlius, el personatge més entranyable per als sitgetans, l'any 1918, tota vegada que aquest any es va publicar el *Decret de Graduació de l'Escola o el règim graduat*. Sitges encara no

tenia ni tan sols un edifici escolar propi, ni municipal ni estatal. Els nostres infants no eren ben atesos a l'ensenyament públic i fins i tot els obrers sentien vergonya d'haver d'enviar els seus fills als locals que s'utilitzaven, antihigiènic i antipedagògics, sempre denunciats per la Inspecció provincial. En Miquel Utrillo i Morlius, coneixedor del problema, manifestava: "M'encanta la Festa Major de Sitges i el seu ramell de focs artificials, però ho canviaria tot per un edifici escolar en règim graduat per als nostres infants."

Aquell primer intent seriós de graduació d'escoles, el 19 de setembre de 1918, dictaminava que tots els establiments docents d'ensenyament primari dels pobles de més de 2.000 habitants s'havien de convertir en escoles graduades. Com sempre, va passar, i encara passa a Sitges, la realitat va estar molt per sota de la llei, malauradament. Aquells pobres mestres, el senyor Quim i el senyor Guni, del nostre enaltit, florejat i idolatrat senyor Rusiñol, desbordats pel centenar de galifardeus als quals calia ensenyar alguna cosa (i la majoria no eren fàcils d'aconduir, per tal com estaven pujats en el bon costum d'una pallissa paterna per dia) per arribar a aquella fi amb un ordre relatiu van establir un sanítos terror mitjançant l'aplicació dels càstigs corporals abundantment distribuïts... Ai las!

(*) Estudiós de l'escola pública de Sitges.

Joan Solé i Bordes

LA COOPERATIVA VILAFRANQUINA DE FLEQUERS DEL 1936

El bon amic Josep M. Riba de Sant Cugat Sessgarriagues, responsable del Museu Rural El Forn d'aquesta població que l'IEP va

visitar el 26 de setembre del 2004, va fer donació, amb destinació a la biblioteca de l'IEP d'un exemplar dels *Estatuts de la Cooperativa Vilafranquina de Flequers* editat el 1936 a Gràfiques Cuscó, un senzill opuscle (150 x 110 mm) que ens ofereix alguns detalls poc coneguts sobre els processos de col·lectivització aplicats el 1936 a les principals activitats econòmiques.

Tal com van estudiar Colomer i Soler,⁽¹⁾ entre els diversos sistemes de col·lectivitzacions portats a terme hi va haver el de concentrar els diversos tallers d'un mateix ram per tal de poder augmentar la capacitat de producció, anul·lar la competència i aconseguir una major estabilitat laboral, amb la possibilitat de rebre comandes més importants. Aquest va ser el cas de la Cooperativa de Flequers, rere la qual trobem forners ben coneguts com els Inglada de la placeta de Sant Magí o els Parés de la carretera de Tarragona.

A les dotze pàgines del fullet hi ha els 21 articles dels estatuts de la Cooperativa, creada a l'empara de la Llei de Bases de Cooperació i de la Llei de Cooperatives amb l'objectiu de "millorar les condicions de treball dels obrers flequers, creant l'ensem un Taller Cooperatiu, a l'objecte d'elaborar tota classe de pa necessari a les costums i exigències de la nostra Vila." (Art. 1). La nova entitat va establir la seva seu als números 15 i 17 del carrer de Salvador Seguí (ara Oviedo).

La junta administradora era la que estava autoritzada a acceptar o desestimar l'ingrés de persones a la cooperativa, en especial aquells que fossin obrers no flequers però resultessin imprescindibles per a la seva bona marxa (Art. 2.). El capital per tirar-la endavant procedia de les aportacions dels socis que hi havien de posar mil pessetes, aquell es desembossava amb una part d'aportació de quantitat voluntària i la resta amb el descompte del 10

tenia ni tan sols un edifici escolar propi, ni municipal ni estatal. Els nostres infants no eren ben atesos a l'ensenyament públic i fins i tot els obrers sentien vergonya d'haver d'enviar els seus fills als locals que s'utilitzaven, antihigiènics i antipedagògics, sempre denunciats per la Inspecció provincial. En Miquel Utrillo i Morlius, coneixedor del problema, manifestava: "M'encanta la Festa Major de Sitges i el seu ramell de focs artificials, però ho canviaria tot per un edifici escolar en règim graduat per als nostres infants."

Aquell primer intent seriós de graduació d'escoles, el 19 de setembre de 1918, dictaminava que tots els establiments docents d'ensenyament primari dels pobles de més de 2.000 habitants s'havien de convertir en escoles graduades. Com sempre, va passar, i encara passa a Sitges, la realitat va estar molt per sota de la llei, malauradament. Aquells pobres mestres, el senyor Quim i el senyor Guni, del nostre enaltit, florejat i idolatrat senyor Rusiñol, desbordats pel centenar de galifardeus als quals calia ensenyar alguna cosa (i la majoria no eren fàcils d'aconduir, per tal com estaven pujats en el bon costum d'una pallissa paterna per dia) per arribar a aquella fi amb un ordre relatiu van establir un sanítos terror mitjançant l'aplicació dels càstigs corporals abundantment distribuïts... Ai las!

(*) Estudiós de l'escola pública de Sitges.

Joan Solé i Bordes

LA COOPERATIVA VILAFRANQUINA DE FLEQUERS DEL 1936

El bon amic Josep M. Riba de Sant Cugat Sesgarrigues, responsable del Museu Rural El Forn d'aquesta població que l'IEP va

visitar el 26 de setembre del 2004, va fer donació, amb destinació a la biblioteca de l'IEP d'un exemplar dels *Estatuts de la Cooperativa Vilafranguina de Flequers* editat el 1936 a Gràfiques Cuscó, un senzill opuscle (150 x 110 mm) que ens ofereix alguns detalls poc coneguts sobre els processos de col·lectivització aplicats el 1936 a les principals activitats econòmiques.

Tal com van estudiar Colomer i Soler,⁽¹⁾ entre els diversos sistemes de col·lectivitzacions portats a terme hi va haver el de concentrar els diversos tallers d'un mateix ram per tal de poder augmentar la capacitat de producció, anul·lar la competència i aconseguir una major estabilitat laboral, amb la possibilitat de rebre comandes més importants. Aquest va ser el cas de la Cooperativa de Flequers, rere la qual trobem forners ben coneguts com els Inglada de la placeta de Sant Magí o els Parés de la carretera de Tarragona.

A les dotze pàgines del fullet hi ha els 21 articles dels estatuts de la Cooperativa, creada a l'empara de la Llei de Bases de Cooperació i de la Llei de Cooperatives amb l'objectiu de "millorar les condicions de treball dels obrers flequers, creant l'ensem un Taller Cooperatiu, a l'objecte d'elaborar tota classe de pa necessari a les costums i exigències de la nostra Vila." (Art. 1). La nova entitat va establir la seva seu als números 15 i 17 del carrer de Salvador Seguí (ara Oviedo).

La junta administradora era la que estava autoritzada a acceptar o desestimar l'ingrés de persones a la cooperativa, en especial aquells que fossin obrers no flequers però resultessin imprescindibles per a la seva bona marxa (Art. 2.). El capital per tirar-la endavant procedia de les aportacions dels socis que hi havien de posar mil pessetes, aquell es desembossava amb una part d'aportació de quantitat voluntària i la resta amb el descompte del 10

per cent del jornal setmanal, i fins una part dels beneficis si aquests es produïssin (Art. 4 i 5); però el capital havia de procedir també del quaranta per cent dels beneficis aconseguits (que anomenaven “excés de percepció”) i encara de donatius, subvencions i préstecs (Art. 3 a 8).

L'articulat comentava igualment els drets i deures dels associats i especificava que les diferències entre els associats o entre aquests i la societat serien sotmeses a l'arbitratge de la Federació de Cooperatives de Catalunya i fins en apel·lació davant el Consell Superior de la Cooperació (Art. 9).

Regia la societat l'Assemblea General de socis que elegia una Junta Administradora formada per set persones: president, comptador, secretari i quatre vocals, la meitat de la qual s'havia de renovar cada any durant la segona quinzena del mes de juliol, s'indicava encara que ningú no podia ocupar un mateix càrrec més de quatre anys consecutius (Art. 11). L'assemblea era també la que nomenava una Comissió Revisora de Comptes que no es podia immiscir en la direcció de la societat però sí que podia convocar l'assemblea general en cas d'irregularitats i que estava assessorada per persones amb coneixement sobre el tema, però de la qual no podien formar part els membres de la junta, empleats administratius o familiars (Art. 12 a 15).

L'esmentada Junta Administradora havia de presentar cada semestre el balanç detallat de les activitats de la Cooperativa, amb indicació dels deutes i crèdits, les existències i maquinària. En cas de beneficis, després de realitzar les oportunes reserves per amortitzacions, aquests s'havien de dedicar en un quaranta per cent a engruixir el capital col·lectiu, un vint per cent “a obres de cultura social, professional i solidaritat social”, i l'altre quaranta per cent s'havia de distribuir de forma propor-

cional entre els associats i els obrers eventuais no socis, la proporcionalitat d'aquest repartiment depenia del “valor designat al treball personal aportat pels associats a l'obra comú” (Art. 16 i 17).

El darrer article era el 18, dedicat a la dissolució de la societat, allí s'especificaven els motius que la farien possible. A més de la pèrdua de les tres quartes parts del capital, s'havia previst la dissolució si el nombre de components de la cooperativa era inferior a vint, detall que ens mostra el caire d'àmplia base que es volia donar a l'entitat, tot i que no consta que en cap moment arribessin a assolir aquesta xifra. Signaven els estatuts el primer d'octubre de 1936 alguns dels més reconeguts flequers vilafranquins d'aquells anys, en concret Alfred Inglada, del número 3 del carrer Prat de la Riba (actual avinguda de Barcelona, a la placeta de Sant Magí); Francesc Figueras, del carrer 14 d'abril (l'actual de Sant Pere); Joan Parés, del número 13 de la carretera de Tarragona; Josep Pascual, del carrer dels Ferrers; Pere Montserrat, del carrer de la Palma; i Josep Pujol, del carrer del General Cortijo. La cooperativa vilafranquina va ser inscrita el 9 d'octubre d'aquell mateix 1939 al Registre del Servei de Cooperació com a Cooperativa Popular de Producció i Treball.

Colomé i Soler⁽²⁾ van remarcar com, tot i iniciatives com la que comentem, un any després, al novembre del 1937 hi havia a Vilafranca problemes de proveïments, en especial de pa, problemes que van derivar en un conflicte entre la Cooperativa i el Departament de Proveïments del Consell Municipal vilafranquí. Es parlava de pa poc cuit, de vendes de favor i fora dels dipòsits establerts, i fins es comentava la necessitat de concentrar la venda de pa en un sol punt, a la vegada que diversos documents consultats per Colomé i Soler remarcaven el continuat augment de preus i els arguments presentats per la Cooperativa per

demanar un augment del preu de venda del pa. D'acord amb el memorial de greuges que van presentar es pot entendre que en un dia elaboraven de mitjana més de tres mil quilos de pa.

NOTES

(1) Josep COLOMÉ FERRER i Raimon SOLER BECERRO. *Revolució i guerra a Vilafranca (1936-1939)* Ed. Ajuntament. Vilafranca del Penedès 1986. Pg. 104.

(2) COLOMÉ i SOLER. Pg. 114 i 115.

Joan Solé i Bordes

UN LITIGI PENAL DEL 1863
SOBRE EL PAGAMENT DEL
DELME

El bon amic vilafranquí Lluís Ràfols ens ha permès accedir a l'exemplar que conserva de l'edició *Defensas escritas por D. Francisco de Paula Rius i Taulet. Abogado del Ilustre Colegio de Barcelona, en demostración de la inocencia de Pablo Massana y Vendrell, labrador, vecino de San Pablo de Ordal, acusado de hurto de uvas a D. Modesto Lleó y de coacción ilegítima á D. Pedro Ràfols i Llopart, con el fallo proferido por el Sr. Juez de primera instancia de Villafranca del Panadés, el dictamen formulado por el Abogado Fiscal de la Audiencia territorial de Barcelona, D. Manuel Ponce y Vila, y la sentencia acordada por la Excma. Real sala primera de dicho Superior Tribunal en méritos de la causa criminal formada en virtud de denuncia de los espresados delitos*. Publicat a Barcelona a la impremta de Valentí Domènech el 1864.

Tot i que la còpia que hem pogut estudiar és incompleta i mancada d'algunes pàgines, és possible seguir-hi gairebé tot el procés que, pel que sembla, en el seu moment va desvetllar un especial interès al Penedès. Primerament hi trobem la defensa realitzada davant el jutjat de Primera Instància de

Vilafranca per l'advocat barceloní Francesc Rius i Taulet. Nascut a Barcelona el 1833, Rius i Taulet va exercir d'advocat, company d'estudis jurídics del vilafranquí Ramon Freixas i Miret, amb el qual sempre el va unir una profunda amistat sovint amb relacions també professionals, va mantenir nombroses relacions amb la nostra comarca, de la qual va ser Marquès d'Olèrdola, municipi on va morir el 1899. De la seva voluntat liberal i reformista, en pot ser una bona mostra la defensa del cas que comentem en la que, com es podrà veure, el que en el fos es debatia era l'abolició definitiva dels antics delmes.

El delme, impost d'origen eclesiàstic, consistia en la dècima part del producte de la terra o els ramats que la pasturaven. En tractar-se d'una renda feudal durant el Trienni Liberal es va proposar la seva abolició, però el decret de 29 de juny de 1921 el va reduir a la meitat, a la vegada que quedaven abolides les percepcions que corresponien a l'Estat i als laics. Tot i això, el retorn de l'absolutisme amb Ferran VII el va restablir altra volta, fins que el 29 de juny de 1837 la reina Isabel II el va declarar suprimit juntament amb les primícies. La llei que regulava aquesta supressió, que afectava especialment els ingressos eclesiàstics, no va entrar en vigor fins que el 31 d'agost del 1841 es va legislar una nova contribució de culte i clergat. Tot i que l'any 1846 es va decretar la llei definitiva que considerava la indemnització dels laics per l'abolició del delme podem veure com gairebé vint anys després encara hi havia qui pretenia mantenir el vell dret de cobrament de delme. Durant anys en els contractes de parceria encara es va fer constar, però, la possibilitat d'haver de pagar-lo, així el 1857 a Sant Cugat Sesgarigues es pactava en un article addicional: "Así se exige el diezmo lo pagaremos adquiridor y establente en función de los frutos que nos correspondan".

demanar un augment del preu de venda del pa. D'acord amb el memorial de greuges que van presentar es pot entendre que en un dia elaboraven de mitjana més de tres mil quilos de pa.

NOTES

(1) Josep COLOMÉ FERRER i Raimon SOLER BECERRO. *Revolució i guerra a Vilafranca (1936-1939)* Ed. Ajuntament. Vilafranca del Penedès 1986. Pg. 104.

(2) COLOMÉ i SOLER. Pg. 114 i 115.

Joan Solé i Bordes

UN LITIGI PENAL DEL 1863
SOBRE EL PAGAMENT DEL
DELME

El bon amic vilafranquí Lluís Ràfols ens ha permès accedir a l'exemplar que conserva de l'edició *Defensas escritas por D. Francisco de Paula Rius i Taulet. Abogado del Ilustre Colegio de Barcelona, en demostración de la inocencia de Pablo Massana y Vendrell, labrador, vecino de San Pablo de Ordal, acusado de hurto de uvas a D. Modesto Lleó y de coacción ilegítima á D. Pedro Ràfols i Llopart, con el fallo proferido por el Sr. Juez de primera instancia de Villafranca del Panadés, el dictamen formulado por el Abogado Fiscal de la Audiencia territorial de Barcelona, D. Manuel Ponce y Vila, y la sentencia acordada por la Excma. Real sala primera de dicho Superior Tribunal en méritos de la causa criminal formada en virtud de denuncia de los espresados delitos*. Publicat a Barcelona a la impremta de Valentí Domènech el 1864.

Tot i que la còpia que hem pogut estudiar és incompleta i mancada d'algunes pàgines, és possible seguir-hi gairebé tot el procés que, pel que sembla, en el seu moment va desvetllar un especial interès al Penedès. Primerament hi trobem la defensa realitzada davant el jutjat de Primera Instància de

Vilafranca per l'advocat barceloní Francesc Rius i Taulet. Nascut a Barcelona el 1833, Rius i Taulet va exercir d'advocat, company d'estudis jurídics del vilafranquí Ramon Freixas i Miret, amb el qual sempre el va unir una profunda amistat sovint amb relacions també professionals, va mantenir nombroses relacions amb la nostra comarca, de la qual va ser Marquès d'Olèrdola, municipi on va morir el 1899. De la seva voluntat liberal i reformista, en pot ser una bona mostra la defensa del cas que comentem en la que, com es podrà veure, el que en el fos es debatia era l'abolició definitiva dels antics delmes.

El delme, impost d'origen eclesiàstic, consistia en la dècima part del producte de la terra o els ramats que la pasturaven. En tractar-se d'una renda feudal durant el Trienni Liberal es va proposar la seva abolició, però el decret de 29 de juny de 1921 el va reduir a la meitat, a la vegada que quedaven abolides les percepcions que corresponien a l'Estat i als laics. Tot i això, el retorn de l'absolutisme amb Ferran VII el va restablir altra volta, fins que el 29 de juny de 1837 la reina Isabel II el va declarar suprimit juntament amb les primícies. La llei que regulava aquesta supressió, que afectava especialment els ingressos eclesiàstics, no va entrar en vigor fins que el 31 d'agost del 1841 es va legislar una nova contribució de culte i clergat. Tot i que l'any 1846 es va decretar la llei definitiva que considerava la indemnització dels laics per l'abolició del delme podem veure com gairebé vint anys després encara hi havia qui pretenia mantenir el vell dret de cobrament de delme. Durant anys en els contractes de parceria encara es va fer constar, però, la possibilitat d'haver de pagar-lo, així el 1857 a Sant Cugat Sesgarigues es pactava en un article addicional: "Así se exige el diezmo lo pagaremos adquiridor y establente en función de los frutos que nos correspondan".

El litigi que s'aplega en la publicació que comentem és d'uns quants anys després i ens mostra com el tema encara estava viu i era objecte de polèmica. Tot plegat mou la presentació d'una denúncia per robatori que el propietari Modest Lleó presenta contra Pau Massana i Vendrell de Sant Pau d'Ordal, el qual tenia la cura i administració d'una peça de terra que Modest Lleó tenia donada a parts a Teresa Massana, sogra de l'inculpat. A finals del mes de setembre de l'any 1863 s'havia de collir la finca anomenada Montjuich, al terme de Subirats. Pau Massana i Antoni Puig, aquest darrer com a encarregat del propietari, Modest Lleó, es troben i acorden davant de diversos testimonis portar a terme la partició de dues de cada nou, però quan estan collint i arriben a la tira que en fa deu Antoni Puig la reclama per a Modest Lleó a títol de delme, Massana es nega a acceptar-ho i insisteix que ja han fixat les parts, llavors Puig parla amb el masover de Modest Lleó i acaba afirmant que si no es reconeix el delme no volen collir.

Pau Massana i els seus companys van continuar collint i van deixar les passades –dues de cada nou– que s'havien acordat inicialment. En acabar de collir deixen passar encara un dia i quan veuen que els raïms segueixen als ceps i es poden fer malbé avisen el representant del propietari i cullen la part d'aquest, fet que els obliga a portar-lo al celler del parcer i elaborar-lo allí. És aquest fet el que permet a Modest Lleó portar-lo als tribunals amb l'acusació de furt de fruits. Per acabar-ho d'adobar, a l'hora de la declaració dels testimonis es presenta davant el jutge de Primera Instància de Vilafranca un informe de l'alcalde de Subirats on s'afirma que Pau Massana és agent d'una societat secreta que fomenta les dissensions entre els propietaris i els rabassaires per tal de subvertir l'ordre públic, un argument que veurem repetit de forma més sovintejada cap a finals del segle XIX, quan la crisi de la fil·loxera determina que hi hagi qui parli

fins i tot de la presència de la “Mano negra” andalusa a les terres penedesenques.

En la seva exposició davant el tribunal vilafranquí, Rius i Taulet defensa la inexistència de delictes i ho atribueix a la injustificada cobdícia d'alguns propietaris de terres establertes a cens irregulars denominats de primers ceps, propietaris que no respecten pactes ni contractes i qualifica al seu defensat d'un exemple de pobre emfiteuta.

Al mateix temps imputen a Pau Massana un segon delictes per haver impedit a Pere Ràfols Llopart d'exercir un dret legítim. Rius i Taulet argumenta que ha estat Antoni Puig, l'encarregat del propietari Modest Lleó, qui ha portat endavant aquesta acusació tot aprofitant que coneixia que Pere Ràfols era enemic declarat de Pau Massana. L'acusació assegura que Massana no volia pagar el delme d'una finca de la vinya anomenada “Darrera Mas Caballé”, situada a la partida dels Pallers, al terme d'Avinyonet. Com en l'altre cas, s'afirma que es volia, a més de la part pactada, la undècima com a delme.

El jutge de Primera Instància de Vilafranca, José Domingo Llera, dicta sentència el 25 de desembre de 1863 i afirma que la partició de cada deu tires de ceps una per al propietari era un tribut dels parciers de Modest Lleó que es venia pagant des de feia molts anys i així era reconegut “siendo consuetudinario en el país dicho pago”. El resultat és la condemna de Pau Massana per furt de raïms a sis mesos de presó, el pagament de les costes i despeses del judici i a pagar una indemnització de 90 rals i 41 cèntims, però l'absol del delictes de coacció del que també era acusat.

Pau Massana va recórrer la sentència a l'Audiència Territorial de Barcelona i l'esmentada edició aplega també el resultat d'aquesta, també a càrrec de l'advocat Francesc de P. Rius i Taulet.

Allí es reconeix que el tema de fons era si, a més de les parts pactades, calia abonar a Modest Lleó una de cada deu amb motiu del delme.

La sentència de l'Audiència reconeix que les diferències són sols civils, és a dir, que es refereixen a la part a pagar i el delme, i que dels esdeveniments no en deriven responsabilitats penals. La sala de l'Audiència, formada pels jutges Carlos de Collantes, Victoriano Sudor, Pedro Rodríguez i Mariano Peralta, el dia 11 d'abril de 1854 revoca la sentència del jutge de Vilafranca i declara Pau Massana i Vendrell absolt, tot i que Modest Lleó es podia reservar emprendre accions civils.

Les principals referències bibliogràfiques sobre el Trienni Liberal són a Ramon Arnabat *Liberals i reialistes. El Trienni Liberal al Penedès (1820-1823)* publicat per l'IEP el 2004, que inclou abundant bibliografia sobre el tema, i també a Ramon Arnabat *Visca la Pepa! Les reformes econòmiques del Trienni Liberal 1820-1823* publicat el 2003 per la Societat Catalana d'Estudis Històrics.

Pel que fa al tema de la viticultura penedesenca al segle XIX i en especial sobre la rabassa morta entre altres referències bibliogràfiques podeu veure: Antoni Martorell y Panyellas, *El Penadès. Notes crítiques sobre les vicissituds de la Agricultura, Industria i Comers durant el segle XIX...*, Vilafranca 1902; Pau Benach i Sonet, *En defensa de la rabassa morta*, Barcelona 1911; Belén Moreno Claverias, *La contractació agrària a l'Alt Penedès durant el segle XVIII* publicat per la Fundació Noguera el 1995; VVAA. "De l'aiguardent al cava" publicat a Vilafranca per *El Tres de Vuit* el 2003; també d'aquest mateix any el treball de Joan Solé i Bordes i Antoni Miret i Via, *Propietat i tinença de la terra a Sant Cugat Sesgarrigues als segles XIX i XX* publicat per la Societat Coral El Raïm de Sant Cugat Sesgarrigues; finalment, no podem oblidar la recent edició facsimil que Antoni Saumell ha preparat del treball de Victorino Santamaria, *Recopilación razonada de los usos rurales del partido judicial del Vendrell* publicada per l'IEP al desembre del 2005.